

ває значного оберту у реалізації. Дивлячись на те, що для системи освіти це нововведення, маємо змогу прослідкувати, що поступово з'являється певний досвід з вивчення цієї проблематики у наукових працях і дослідженнях вчених. Але слід зазначити, що перебудову традиційних норм у педагогічній діяльності позитивно сприймають не всі фахівці. У деяких не вистачає професійного досвіду, деякі психологічно не готові до сприйняття і реалізації гендерного підходу у педагогічній діяльності. Але всі ці розбіжності і недоліки слід вважати справою часу.

Список використаних джерел

1. Анісімова О.А. Професійна діяльність та здоров'я педагога : навч. посібник / під ред. Мітіної Л.М. – М. : “Академія”, 2005. – 368 с. Бібліограф: С. 342-361.
2. Кікінежді О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи / О. Кікінежді // Шлях освіти. – 2004. – №4. – С. 27–29.
3. Макаренко С. Психологічні особливості статево-рольової ідентифікації учнівської молоді / С. Макаренко // Педагогічна думка. – 2004. – №4. – С. 23.
4. Мунтян І.С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04 / І.С. Мунтян. – Одеса, 2004. – 415 с.
5. Цокур О. Основи гендерного виховання / О.Цокур, І.Іванова // Гендерний розвиток у суспільстві : конспект лекцій. – 2-е вид. – К. : ПУ “Фоліант”, 2005. – С. 183–222.

Стаття надійшла до редакції 28.05.2010р.

УДК 371.15

***Н.В. Султанова**
аспірантка,
Херсонський ДУ*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті досліджуються теоретичні аспекти розуміння сутності етичної компетентності майбутнього педагога. Автор робить спробу визначити основні змістовні характеристики досліджуваного поняття.

Ключові слова: етична компетентність, педагогічна етика, система, розвиток, майбутній педагог.

В статье исследуются теоретические аспекты понимания сущности этической компетентности будущего преподавателя. Автор делает попытку определить основные содержательные характеристики исследуемого понятия.

Ключевые слова: этическая компетентность, педагогическая этика, система, развитие, будущий педагог.

In clause theoretical aspects of understanding of essence of ethical competence of the future teacher are investigated. The author does attempt to define the basic substantial characteristics of researched concept.

Key words: ethical competence, pedagogical ethics, system, development, the future teacher.

Постановка проблеми. Кожний історичний етап суспільного розвитку зі своїми політичними, економічними та соціальними проблемами висуває нові вимоги до педагогічних працівників, актуалізує їх певні соціально-психологічні властивості, необхідні для успішної професійної діяльності. На етапі радикальних соціально-економічних перетворень, що здій-

снюються в Україні, зростає й роль особистісної активності педагога, його відповідальності та професіоналізму.

Стратегії самореалізації педагога в професійній діяльності значною мірою пов'язуються із виборами певних тактик міжособистісних взаємодій та взаємостосунків. У цих формах соціальної активності виявляються педагогічні здібності, провідні потреби, цілі, цінності, спрямовані на успішне професійне самоствердження.

Тому в останній час зростає увага психолого-педагогічної науки до вивчення різних виявів професійної компетентності як передумови на шляху майбутнього педагога до успішного самоствердження та взаємодії з оточуючими.

Аналіз останніх публікацій. Однією з причин значного інтересу вчених до цієї проблематики також можна назвати пошук можливостей впровадження компетентісно спрямованого підходу в освіті. Тобто йдеться про те, що майбутній педагог повинен не тільки володіти певними знаннями, навичками, але й враховується, як він буде їх використовувати в якості інструмента для розв'язання професійних проблем.

Аналіз освітніх програм вищих навчальних закладів показує, що вони в своїй більшості спрямовані на формування таких ключових компетентностей, як психологічна, комунікативна, культурна, естетична, педагогічна та інші.

Складовою та інтегрованою характеристикою професійної діяльності особистості, виступає категорія етичної компетентності, яка привертає велику увагу вчених за умов впровадження її розвитку в процесі професійної підготовки майбутнього педагога. Але сьогодні поняття "етичної компетентності" поки що не знайшло достатнього висвітлення в педагогічній теорії та практиці.

Формулювання мети статті. Завдання статті – теоретичний аналіз, спрямований на з'ясування сутності та змісту етичної компетентності, а також розкриття специфіки різних підходів до розробки зазначеної проблематики.

Переорієнтація сучасної професійно-педагогічної освіти на європейські стандарти, передбачає, у першу чергу, підготовку компетентного фахівця, здатного практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки та досвід успішних дій в процесі професійної діяльності.

Викладення основного матеріалу. Аналізуючи проблеми визначення сутності компетентності, як загальної категорії, Дж. Равен визначає 37 її видів [4]. Звертає на себе увагу широка представленість компетентності у різноманітних видах категорій "готовність", "здатність", а також таких психологічних якостей, як "відповідальність", "упевненість". Як уважає автор, основними складовими компетентності є внутрішньо вмотивовані характеристики, пов'язані з системою особистісних цінностей (ініціативність, лідерство, безпосередній інтерес до механізмів роботи організації, суспільства загалом, а також до роздумів про можливий вплив на неї саму); уяв-

лення та очікування, пов'язані з механізмами функціонування суспільства та роллю людини в ньому (уявлення особистості про саму себе й про ту роль, яку вона сама відіграє у суспільстві).

Таким чином, Дж. Равен розглядає компетентність як можливість встановлення зв'язку між знаннями й ситуацією, як здатність знайти, виявити знання й дію, які можна застосувати до розв'язання певної проблеми.

Серед основних компетентностей, якими повинен володіти майбутній педагог, пріоритетне значення має етична. Вона виступає показником особистісної готовності майбутнього педагога до професійної діяльності, тому що виконання будь-якого завдання має моральне значення. Етична компетентність педагогічного працівника визначає його професійну діяльність, що відображається у звичках, принципах, психічних станах, діях, вчинках і якостях; забезпечує вибір майбутнім педагогом свідомої поведінки у відповідності до професійно-етичних норм.

У наукових працях до поняття компетентності крім загальної сукупності знань включають ще й знання можливих наслідків конкретного способу впливу, рівень умінь та досвід практичного використання знань [2].

Отже, у структурі етичної компетентності ми також можемо виділити такі компоненти, як когнітивний (систему знань про сутність, структуру, особливості взаємодії, знання про стилі спілкування; фонове знання, тобто загальнокультурна компетентність; творче мислення); поведінковий (загальні та специфічні вміння, що дозволяють успішно керувати ситуацією взаємодії, застосовувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; експресивні вміння; перцептивно-рефлексивні вміння); мотиваційний (розширення простору соціальних інтересів, спрямованість на взаємодію, високий рівень домагань та потреби у спілкуванні, готовність до прояву етичної компетентності, відповідальність); емоційний компонент (гуманістична установка на взаємодію, готовність вступати з іншою людиною в особистісні, діалогічні взаємини, високий рівень емпатії та рефлексії).

І. Зимня виділяє три основні групи компетентностей: 1) компетентності, що належать до особистості як до суб'єкта життєдіяльності (здоров'язбереження, ціннісно-смилова орієнтація у світі, розширення знань); 2) компетентності, що належать до діяльності людини та проявляються в усіх її типах та формах (постановка та вирішення пізнавальних завдань, нестандартні рішення, засоби діяльності); 3) компетентності, що належать до взаємодії людини з іншими [3]. Отже, етична компетентність, що регулює цю взаємодію, вирішує питання конфліктів, співробітництва, толерантності, спілкування тощо, належить саме до цієї категорії.

Змістовною основою етичної компетентності працівників сфери освіти є педагогічна етика як професійна галузь дисципліни "Етика". Педагогічна етика вивчає особливості, зміст, принципи та функції педагогічної моралі, характер діяльності педагога та його моральних взаємин у педагогічному середовищі, розробляє основи педагогічного етикету, який є

сукупністю правил спілкування та поведінки вчителя. Етика не зводиться до певної системи санкцій у педагогічній діяльності, адже її завдання – пояснювати соціально-психологічну доцільність дотримання тих чи інших професійних норм і правил. Саме етика, з позицій цілісного підходу до особистості, наполягає на розгляді навчання та виховання особистості як духовного її насичення, що розгортається в духовному діалозі, спілкуванні рівноцінних суб'єктів.

Процес формування етичної компетентності педагога достатньо складний і суперечливий. Адже важливим компонентом у ньому є пізнання методологічних засад професійно-педагогічної етики, та її соціокультурних джерел. Осмислення цих методологічних підходів дозволяє виявити змістове ядро етики, її інваріантний характер. Основу методології складає блок історичних знань про розвиток і становлення етико-педагогічних ідей.

Аналіз соціокультурних витоків дозволяє систематизувати й узагальнити наукові погляди діячів освіти і культури, починаючи від донаукового періоду та закінчуючи сьогоденням, зазначити декілька взаємопов'язаних етапів формування етико-педагогічних ідей в історії педагогічної думки.

Вивчення змістовних характеристик етичної компетентності засвідчує, що вона належить до, так званих, наскрізних історико-педагогічних проблем, що виникають у певну епоху й не втрачають своєї актуальності в умовах сьогодення. Професійна етика – невід'ємна частка загальнолюдської моралі, вона існує в її межах і формується на її основі. На всіх етапах історичного розвитку суспільства педагогічна думка була відображенням його актуальних потреб. Водночас будь-яка наукова педагогічна концепція ґрунтувалася на народно-педагогічній спадщині та прогресивному професійно-педагогічному досвіді.

Отже етична компетентність з одного боку, відображає відпрацьовану досвідом систему професійних норм і правил поведінки педагога, з іншого, – є психолого-педагогічним інструментом його впливу через особистісну поведінку на внутрішній світ людини. Маючи вагоме значення у структурі професійної компетентності, її етична складова розширює професійні можливості педагога та виявляє себе як здатність особливим способом будувати педагогічний процес і взаємодіяти з усіма учасниками навчально-виховної діяльності.

Виходячи з вищенаведеного, однією з умов формування етичної компетентності педагогічних працівників є домінування у змісті дисциплін психолого-педагогічного циклу етико-педагогічних ідей, які мають інваріантний характер. Саме вони складають основу педагогічних пошуків учених-педагогів щодо удосконалення навчання та виховання підростаючого покоління у різні історичні часи.

Етична компетентність за специфікою реалізації належить до так званих, надпредметних компетентностей. Вона має інтегрований характер і поєднує в собі певний комплекс знань, умінь і ставлень, які набуваються майбутніми педагогами протягом засвоєння всього змісту професійної освіти [6].

Прикладом етичної компетентності можуть бути такі здатності педагога:

- усвідомлення гуманістичних цінностей, моральних норм, принципів педагогічної етики;
- розуміння морального змісту педагогічної професії; необхідності розвитку культурних потреб та інтересів;
- етична рефлексія власних вчинків;
- виявлення сутності моральних колізій у різних педагогічних ситуаціях, прогнозування результатів своїх дій;
- уміння розв'язувати конфлікти, розуміти почуття та потреби студентів;
- реалізація у професійній поведінці стратегії і тактики етичного адекватного спілкування з різними учасниками навчально-виховного процесу.

С. Архипова в якості складових компетентності пропонує певні характеристики. Згідно з її підходом, гностична чи когнітивна характеристика відображає наявність необхідних знань, обсяг та рівень яких є головною характеристикою компетентності. Регулятивний компонент дозволяє використовувати наявні знання для розв'язання різноманітних завдань у процесі життєдіяльності особистості. У свою чергу регулятивна характеристика містить у собі проєктивну й конструктивну складові, що проявляються в умінні прогнозувати й приймати ефективні рішення. Рефлексивно-статусний компонент дає право за рахунок визначення авторитетності діяти певним чином. Важливою є й комунікативна характеристика, оскільки і поповнення знань, і практична діяльність завжди здійснюються у процесі спілкування та взаємодії [1].

У якості структурних складових етичної компетентності Л. Хоружа виділяє взаємопов'язані між собою такі компоненти, як змістовний (когнітивний), особистісний й операційно-процесуальний.

Змістова (когнітивна) складова структури етичної компетентності педагога є домінантною, системоутворюючою, в якій гуманістичні педагогічні цінності, моральні норми вчительської професії відіграють головну роль, впливають на формування мотивів професійної діяльності.

З урахуванням емотивної природи моралі (емоції, почуття, потреби, інтереси, воля) особистісну складову структури утворюють інтегративні характеристики: етична центрація педагогічної дії, позитивна „Я-концепція”, емоційно-вольова зрілість.

Операційно-процесуальна складова етичної компетентності педагога розглядалася як технологічний блок подальшого розвитку моральної свідомості, особистісних якостей майбутнього фахівця на рівні педагогічних умінь і навичок [5; 6].

Л. Хоружа розглядає етичну компетентність як складне індивідуально-психологічне утворення, яке інтегрує в собі професійні теоретичні знання, ціннісні орієнтації, особистісні якості та практичні вміння педагога у сфері професійної етики, що забезпечує вибір ним свідомої етичної поведінки згідно професійно-педагогічних норм. Етична компетентність педагога репрезентує головні регуляції його дій, що закріплюються у звичках, традиціях, принципах життя і професійній діяльності, психічних станах, діях, вчинках і якостях педагога.

Як свідчить аналіз, триває інтенсивний психолого-педагогічний пошук визначення головних показників компетентності. Існують різні точки зору, які розкривають якісно нові аспекти розуміння поняття компетентності. Більшість авторів під компетентністю розуміють загальну здатність і готовність особистості до діяльності, що ґрунтуються на знаннях і досвіді, набутих у процесі навчання й виховання, зорієнтованих на становлення й розвиток особистості як суб'єкта життя, активну інтеграцію у суспільство, освоєння різноманітної ролі поведінки в процесі власної життєдіяльності. Компетентність розглядається як інтегральна характеристика особистості, що одночасно поєднує мобілізацію знань, умінь, поведінкових відносин. Поняття компетентності включає в себе не тільки когнітивну складову, а й мотиваційну, етичну, поведінкову, соціальну систему ціннісних орієнтацій.

Теоретичним аспектом, який поєднує точки зору різних авторів, є те, що знання людини виступають потенціалом, який вона має, але застосувати його на практиці можна за умови наявності додаткових факторів. Отже, компетентність – це не тільки наявність знань і досвіду, але й уміння їх використовувати при здійсненні своїх функцій. Сутність та розвиток саме етичної компетентності визначається багатьма факторами соціального, психологічного, культурологічного характеру.

Висновки. Таким чином, проведений теоретичний аналіз дозволяє інтерпретувати етичну компетентність як спеціальну здібність особистості, яка має природні задатки у формі певних соціально-психологічних властивостей і набуває подальшого розвитку внаслідок набуття людиною життєвого досвіду та в процесі міжособистісної взаємодії. Цей вид компетентності включає сукупність комунікативних, перцептивних, інтерактивних знань та умінь.

Недостатній рівень розвитку етичної компетентності призводить до непорозуміння між членами різних груп, установки на односторонність сприйняття іншої людини, виникнення психологічного бар'єру у спілкуванні між суб'єктами освітнього процесу.

Враховуючи розглянуті вище психолого-педагогічні теорії, можна сказати, що наукове обґрунтування сутності етичної компетентності можливе за умов проведення наукового дослідження, основними завданнями якого є виявлення психолого-педагогічних закономірностей розвитку етичної компетентності, визначення рівня її сформованості, розробки структури цього виду компетентності та особливостей її формування з урахуванням професійної діяльності майбутніх педагогів.

Список використаних джерел

1. Архипова С.П. Професійна компетентність і професіоналізм соціального працівника: сутність і шляхи розвитку / С.П. Архипова // Соціальна робота в Україні: теорія та практика. – К. : Аспект-Поліграф, 2004. – Вип. 2 (7). – С. 15–24.

2. Єрмаков Т.І. Індивідуальне розуміння концепту “Я” як ключова компетентність особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства / Т.І. Єрмаков // Наукові студії із соціальної та політичної психології : збірник статей. – К. : Міленіум, 2002. – Вип. 6(9). – С. 200–207.

3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования / И.А.Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 2002. – 257 с.

5. Хоружа Л.Л. Етична компетентність учителя як основа реалізації гуманістичної парадигми освіти / Л.Хоружа // Шлях освіти. – 2003. – № 3. – С. 27-33.

6. Хоружа Л.Л. Розвиток етичної компетентності майбутнього вчителя як багатofакторний процес / Л.Л. Хоружа // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. – 2003. – № 5 – С. 42.

Стаття надійшла до редакції 08.06.2010р.

УДК 371.15

*Л.О. Ярослав
аспірант,
Національний технічний
університет України
“Київський політехнічний
інститут”*

МОДЕЛЬ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті здійснено аналіз соціально-психологічного та конструктивного підходів до розгляду сутності та структури конфліктологічної компетентності спеціаліста. Розроблена та теоретично обґрунтована модель конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя та виділені критерії її розвитку.

Ключові слова: конфліктологічна компетентність

В статтє проанализированы социально-психологический и конструктивный подходы к рассмотрению сущности и структуры конфликтологической компетентности специалиста. Разработана и теоретически обоснована модель конфликтологической компетентности будущего учителя и выделены критерии ее развития.

Ключевые слова: конфликтологическая компетентность.

Socio-psychological and constructional approaches to examination of essence and structure of conflict competence of a specialist have been worked out and theoretical substantiated in the article. The model of conflict competence of future teacher has been presented and the criteria of its development have been marked out.